

Type of Article (Research Article)

A Social Exploration Of Synergistic Capacities And Invisible Chains Of Family Support: A Qualitative Study

Zahra Jahangir: Department of Sociology, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

***Faizollah Nouroozi:** Department of Sociology, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abdolreza Adhami: Department of Sociology, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Article Einfo

Received: 2024/10/19
Accepted: 2026/01/30
pp. 10-22

Keywords:

Family Support
Family
Social Transformations
Synergy
Invisible Chains

Abstract

Family support is a fundamental component in meeting the emotional, psychological, and social needs of family members and plays a significant role in enhancing cohesion, mutual trust, and the dynamism of intra-family relationships. Nevertheless, the social, economic, and technological transformations of recent decades have reshaped traditional patterns of family support, giving rise to new tensions and challenges in this domain. Employing a qualitative research design and using conventional content analysis, the present study conducts a social exploration of synergistic capacities and latent barriers in the formation of family support from the perspective of individuals born in the 1980s and 1990s. The study population comprised married residents of Tehran, from whom 17 participants were selected through purposive sampling. Data were collected and analysed via semi-structured interviews. The findings indicate that facilitating factors of family support are manifested under the overarching theme of synergistic capacities of interaction, encompassing effective and intimate communication, clarification of needs, efficient management of support, and favourable environmental conditions. In contrast, inhibiting factors are subsumed under the theme of invisible chains of autonomy, with perceived fear of interference, heightened sensitivity to individual independence, and generational differences emerging as its most salient components. By elucidating the hidden and complex dimensions of family support within the contemporary social context, the results of this study offer valuable insights for psychologists, family counsellors, and family-policy practitioners, while also serving as a source of guidance for families seeking to enhance wellbeing and the quality of their intra-family relationships.

Citation: Jahangir, Zahra. Nouroozi, Faizollah. Adhami, Abdolreza. (2026). A Social Exploration Of Synergistic Capacities And Invisible Chains Of Family Support: A Qualitative Study. *Socio-Cultural Changes*, 22(4), Serial No. 89, 10-22.

DOI:

***Corresponding Author:** Faizollah Nouroozi

E-mail Address: dr.norozi@iau.ac.ir

Tel: +989122435949

Extended Abstract

Introduction

The family, as one of the most fundamental social institutions, plays a pivotal role in providing emotional, psychological, and social support for individuals. However, this function has undergone significant transformation in the context of rapid contemporary social, cultural, and generational changes. In today's urban families—particularly among individuals born in the 1980s and 1990s—family support is shaped at the intersection of two simultaneously coexisting yet potentially conflicting demands: the need for emotional attachment and psychological security on the one hand, and the desire to preserve individual autonomy, personal boundaries, and self-determination on the other. This inherent tension has shifted supportive relationships away from simplistic and linear patterns toward complex, multilayered, and context-dependent processes. Within this framework, support is no longer merely a helping act, but rather an interactionally constructed phenomenon whose quality depends on communicative practices, modes of need expression, psychological boundary-setting, and the management of generational differences. Despite the importance of these dynamics, much of the existing literature has either relied on reductive quantitative indicators or applied non-indigenous theoretical frameworks, thereby failing to capture the lived experiences of individuals. Accordingly, the present study seeks to elucidate how family support is experienced and meaningfully constructed within the context of contemporary generational transformations through an in-depth qualitative inquiry.

Methodology

This study adopted a qualitative research design employing an inductive content analysis approach. The research population consisted of married individuals born in the 1980s and 1990s residing in Tehran. Participants were selected through purposive sampling with maximum variation to ensure diversity of experiences. Data were collected via 17 in-depth semi-structured interviews (12 women and 5 men), each lasting between 60 and 90 minutes. Sampling continued in accordance with theoretical sampling principles until conceptual saturation was achieved. Data analysis involved the systematic extraction of initial codes, their organisation into subcategories and main categories, and subsequent theoretical abstraction. To enhance the trustworthiness of the findings, peer debriefing, member checking, and methodological triangulation were employed throughout the data collection and analysis processes.

Results and Discussion

The findings indicate that factors influencing family support can be categorised into two overarching domains: facilitating factors and inhibiting factors, conceptualised respectively as synergistic capacities of interaction and invisible chains of autonomy. Synergistic capacities of interaction encompass four principal categories: effective and intimate communication, clarification of needs, efficient management of support, and environmental factors. Collectively, these elements enable a reflective integration of traditional familial values with modern expectations of individuality. Within this configuration, continuous communication, mutual understanding, emotional expressiveness, transparent articulation of needs, and respect for personal autonomy transform support from an intrusive practice into an empowering process. Conversely, the invisible chains of autonomy refer to latent mechanisms that, despite ostensibly supportive intentions, constrain individual independence. These mechanisms manifest through two primary categories: perceived fear of interference and generational differences, expressed in forms such as excessive or misplaced support, excessive proximity, reluctance to express needs, ritualised politeness, value-based disagreements, and cultural discrepancies within the family structure. Overall, the findings suggest that family support among the studied generations is not a static phenomenon but rather a dynamic continuum oscillating between empowerment and constraint. On one end of this spectrum, the conscious regulation of the tension between emotional interdependence and personal autonomy fosters organic cohesion, psychological resilience, and mutual growth among family members. On the other end, the predominance of dysfunctional supportive patterns contributes to the erosion of emotional capital and increased fragility in family relationships. By proposing a dual conceptual framework, this study offers a non-reductionist understanding of family support and demonstrates that its effectiveness depends less on the quantity of support provided than on the manner in which boundaries are negotiated, communication is rendered transparent, and generational differences are managed. This framework provides a robust theoretical foundation for future research and offers practical implications for the design of educational and counselling interventions aimed at strengthening family wellbeing and sustainability in contemporary Iranian society.

نوع مقاله (علمی پژوهشی)

واکاوی اجتماعی ظرفیت‌های هم‌افزایی و زنجیرهای نامرئی حمایت خانوادگی: مطالعه‌ای کیفی

زهرا جهانگیر: گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

*فیض‌اله نوروزی: گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

عبدالرضا ادهمی: گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

حمایت خانوادگی یکی از مؤلفه‌های بنیادین در تأمین نیازهای عاطفی، روانی و اجتماعی اعضای خانواده است و نقش مؤثری در ارتقای انسجام، اعتماد متقابل و پویایی روابط درون خانوادگی ایفاء می‌کند. باین‌حال، تحولات اجتماعی، اقتصادی و فناوریانه دهه‌های اخیر، الگوهای سنتی حمایت خانوادگی را دستخوش تغییر کرده و زمینه‌ساز بروز تنش‌ها و چالش‌های نوینی در این حوزه شده است. روش تحقیق کیفی و با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای قراردادی، به واکاوی اجتماعی ظرفیت‌های هم‌افزایی و موانع پنهان در شکل‌گیری حمایت خانوادگی از منظر متولدين دهه‌های ۶۰ و ۷۰ می‌پردازد. جامعه شامل شهروندان متأهل شهر تهران است که ۱۷ نفر از آنان به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری و مورد تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد عوامل تسهیل‌گر حمایت خانوادگی در قالب مضمون «ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل»، متجلی می‌شوند که شامل ارتباط مؤثر و صمیمی، شفاف‌سازی نیازها، مدیریت کارآمد حمایت و شرایط محیطی مساعد است. در مقابل، عوامل بازدارنده ذیل مضمون «زنجیرهای نامرئی استقلال»، قرار می‌گیرند که ترس ادراک شده از دخالت، حساسیت نسبت به استقلال فردی و تفاوت‌های نسلی از مهمترین مؤلفه‌های آن به‌شمار می‌آیند. نتایج ضمن تبیین ابعاد پنهان و پیچیده حمایت خانوادگی در بستر اجتماعی معاصر، می‌تواند برای روان‌شناسان، مشاوران خانواده و سیاست‌گذاران حوزه خانواده راهگشا بوده و الهام‌بخش خانواده‌هایی باشد که در پی ارتقای سطح رفاه و کیفیت روابط درون خانوادگی خود هستند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۰

شماره صفحات: ۲۲-۱۰

واژگان کلیدی:

حمایت

خانواده

تحولات اجتماعی

هم‌افزایی

زنجیرهای نامرئی

۱ استناد: جهانگیر، زهرا. نوروزی، فیض‌اله و ادهمی، عبدالرضا. (۱۴۰۴). واکاوی اجتماعی ظرفیت‌های هم‌افزایی و زنجیرهای نامرئی حمایت خانوادگی: مطالعه‌ای کیفی. *تغییرات اجتماعی-فرهنگی*، دوره ۲۲، شماره ۴؛ (پیاپی ۸۹)، ۲۲-۱۰.

DOI

*نویسنده مسئول: فیض‌اله نوروزی

آدرس پست الکترونیک: dr.norози@iau.ac.ir

تلفن: ۰۹۱۲۲۴۳۵۹۴۹

مقدمه

خانواده یکی از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی است که نقش محوری در تأمین نیازهای عاطفی، اجتماعی و روانی افراد دارد و به‌طور مستقیم در پایداری و انسجام جامعه تأثیرگذار است (Fingerman, Huo & Birditt, 2020). این نهاد، همواره بستر شکل‌دهی هویت، ارزش‌ها و مهارت‌های میان‌فردی بوده و ارتباطات حمایتی در آن، نقش تعیین‌کننده‌ای در ایجاد امنیت روانی و ارتقای کیفیت زندگی اعضا ایفاء می‌کند (توحیدی‌ثانی، نعیمی و خدادادی‌سنگده، ۱۴۰۱). تحولات شتابان اقتصادی، فرهنگی و فناوری در دهه‌های اخیر، ساختار خانواده را متحول کرده و روابط حمایتی درون‌خانوادگی را با پیچیدگی و تعارض‌های تازه مواجه ساخته است (Fosco & Lydon-Staley, 2020). افراد در عین نیاز به پیوندهای عاطفی و امنیت روانی، خواهان حفظ استقلال، حریم شخصی و کنترل بر مسیر زندگی خود هستند؛ شرایطی که تجربه حمایت را به فرایندی چندوجهی و گاه متناقض تبدیل می‌کند (سبزه‌ای و همکاران، ۱۴۰۳). این تنش میان وابستگی متقابل و خودمختاری فردی، نشان‌دهنده تحول در منطق روابط خانوادگی است جایی که حمایت نه صرفاً یک کنش یاری‌دهنده، بلکه نتیجه تعاملات مستمر، انتظارات متقابل و تفسیرهای ذهنی اعضاست (Joussemet, Mageau & Koestner, 2018). کیفیت این تعاملات، شیوه بیان نیازها، میزان انعطاف‌پذیری در نقش‌ها و هماهنگی میان انتظارات، به‌طور مستقیم در اثرگذاری حمایت تأثیرگذارند. حمایت زمانی مؤثر است که مبتنی بر فهم متقابل، احترام به مرزهای فردی و سازوکارهای بازخورد متقابل باشد در غیر این صورت، حتی کنش‌های حمایتی نیز می‌توانند منجر به فشار روانی، محدودیت احساس استقلال یا ایجاد تعهد ناخواسته شوند. در خانواده‌های شهری و میان‌نسلی‌هایی که در معرض تغییرات اجتماعی و فرهنگی سریع هستند، این وضعیت پیچیده‌تر می‌شود. تفاوت در نگرش‌ها، ارزش‌ها و سبک‌های زندگی، برداشتهای متفاوتی از حمایت و استقلال ایجاد می‌کند و نشان می‌دهد که روابط حمایتی را نمی‌توان صرفاً با مدل‌های کلی یا شاخص‌های کمی توضیح داد. درک واقعی این روابط نیازمند رویکردی زمینه‌مند، تجربه‌محور و مبتنی بر مشاهده و تحلیل تعاملات روزمره است تا پیچیدگی‌ها و معناهای ضمنی آن‌ها آشکار شود. با وجود مطالعات گسترده درباره خانواده، هنوز درک عمیقی از تجربه زیسته افراد از حمایت خانوادگی و چگونگی تعادل میان نزدیکی و استقلال وجود ندارد. بسیاری از واکاوی‌های صورت گرفته بیشتر به شاخص‌های کلی یا چارچوب‌های غرب‌محور متکی بوده‌اند و پیچیدگی‌های فرهنگی و بین‌نسلی را نادیده گرفته‌اند. این کمبود نشان می‌دهد که واکاوی کیفی می‌تواند ابعاد ناپیدای روابط حمایتی، تضادهای ضمنی و تجربه‌های واقعی اعضای خانواده را روشن کند. پرسش اصلی پژوهش آن است که - حمایت خانوادگی در شرایط تحولات اجتماعی و نسلی معاصر، در میان خانواده‌های شهری چگونه میان نزدیکی و حفظ استقلال تجربه می‌شود و چه معانی و پیامدهایی برای روابط اعضا دارد؟

پیشینه پژوهش

- (اسدی‌منش و همکاران، ۱۴۰۳)، با عنوان «پیش‌بینی شدت علائم افسردگی پس از زایمان بر اساس تعارضات زناشویی، سابقه افسردگی پیش از بارداری و حمایت خانوادگی»؛ به بررسی توانایی پیش‌بینی شدت علائم افسردگی پس از زایمان با توجه به تعارضات زناشویی، سابقه افسردگی پیش از بارداری و حمایت خانوادگی پرداخته‌اند. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری شامل کلیه زنان باردار مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره اداره بهداشت تهران در سال ۱۴۰۲ بود که ۱۵۰ نفر از آنان به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسش‌نامه‌های استاندارد تعارض‌های زناشویی، پرسش‌نامه افسردگی پس از زایمان ادینبورگ، پرسش‌نامه حمایت اجتماعی خانواده (PSS-FA) و پرسش‌نامه افسردگی بک جمع‌آوری و با استفاده از روش رگرسیون چندمتغیره تحلیل گردید. یافته‌ها نشان داد مولفه‌های تعارضات زناشویی و سابقه افسردگی پیش از بارداری به صورت مثبت و معنادار و حمایت خانوادگی به صورت منفی قادر به پیش‌بینی افسردگی پس از زایمان هستند و این متغیرها در مجموع ۳۱ درصد واریانس افسردگی پس از زایمان را توضیح می‌دهند. تحقیق بر اهمیت تعارضات زناشویی، سابقه افسردگی و حمایت خانوادگی در بروز افسردگی پس از زایمان تأکید دارد.

- (میرمحمدتبار و محمدی‌جلالی‌فراهانی، ۱۴۰۳)، در «بررسی رابطه حمایت، دین‌داری و کنترل خانواده با آسیب‌های خانوادگی فضای مجازی (مورد مطالعه دانش‌آموزان دختر شهر اراک)»؛ با روش پیمایشی و کمی پرداخته‌اند. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دختر متوسطه اول شهر اراک بود که ۳۶۵ نفر از آنان به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند.

داده‌ها از طریق پرسش‌نامه گردآوری و با تحلیل آماری بررسی شد. یافته‌ها نشان داد متغیرهای دین‌داری، حمایت اجتماعی و کنترل خانواده رابطه منفی و معنادار با آسیب‌های خانوادگی فضای مجازی دارند و بیشترین پیش‌بینی‌کننده‌ها به ترتیب دین‌داری، حمایت اجتماعی و کنترل خانواده بوده‌اند. پژوهش بر نقش تعیین‌کننده حمایت و نظارت خانواده در کاهش آسیب‌های فضای مجازی تأکید دارد.

- (نجاری، یوسفی و نامور، ۱۴۰۳)، به تبیین «تأثیر حمایت اجتماعی/ادراک شده و تغییرات زندگی خانوادگی بر تفکر انتقادی با نقش میانجی بنیان‌های اخلاقی»؛ پرداخته‌اند. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش همبستگی-پیش‌بینی است. جامعه آماری شامل ۴۰۴ نفر از جوانان در شرف ازدواج بود که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌های استاندارد حمایت اجتماعی، تغییرات زندگی خانوادگی، تفکر انتقادی و بنیان‌های اخلاقی جمع‌آوری و با نرم‌افزارهای SPSS و Smart-PLS تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد حمایت اجتماعی و تغییرات زندگی خانوادگی ۱۹/۴ درصد تغییرات تفکر انتقادی را توضیح می‌دهند و نقش میانجی بنیان‌های اخلاقی اثر غیرمستقیم معناداری ندارد. پژوهش بر اهمیت توجه به حمایت اجتماعی و تغییرات زندگی خانوادگی در تقویت تفکر انتقادی تأکید دارد.

- (Dos Santos et al., 2024)، در پژوهشی با عنوان «مهارت‌های حرفه‌ای در حمایت از خانواده: یک مرور نظام‌مند»؛ به شناسایی و دسته‌بندی مهارت‌های حرفه‌ای مورد نیاز در حمایت از خانواده پرداخته‌اند. تحقیق از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش مروری-سیستماتیک است. جامعه آماری شامل ۵۹ مطالعه مرتبط با مهارت‌های حرفه‌ای در حمایت خانوادگی بود که از میان ۳۳۳۴ مقاله اولیه شناسایی شدند. داده‌ها از طریق مرور سیستماتیک ادبیات و طبقه‌بندی مهارت‌ها در چهار دسته جمع‌آوری و تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که مهارت‌های حرفه‌ای شامل ویژگی‌های فردی، مهارت‌های اساسی مشترک، دانش تخصصی و رویکردهای نظری لازم برای حمایت خانوادگی است. پژوهش بر اهمیت استاندارد سازی مداخلات و تعیین مهارت‌های کلیدی حرفه‌ای در حمایت از خانواده تأکید دارد.

- (Devaney, et al., 2023)، در تبیین «کودک، والد یا خانواده؟ بررسی مفهومی حمایت خانوادگی در اروپا با رویکرد سیستمی»؛ به بررسی مفهوم حمایت خانوادگی در اروپا و تعیین تمرکز اصلی خدمات (کودک، والد یا خانواده به عنوان واحد)، پرداخته‌اند. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش تحلیلی-مروری است. جامعه آماری شامل مطالعات و ادبیات مرتبط با حمایت خانوادگی در اروپا بود. داده‌ها از طریق بررسی ادبیات موجود و تحلیل نظام‌مند سیاست‌ها و خدمات جمع‌آوری شد. یافته‌ها نشان داد که اغلب حمایت خانوادگی در اروپا بر والدین تمرکز دارد و کمتر بر کودک یا کل خانواده توجه می‌شود و این مسئله با درک سیستمی خانواده و روابط چندلایه آن مغایرت دارد. جستار بر ضرورت اتخاذ رویکرد سیستمی و توجه به تمام اعضای خانواده در ارائه خدمات حمایت خانوادگی تأکید دارد.

ادبیات و مبانی نظری

سرمایه اجتماعی مفهومی است که نشان می‌دهد شبکه‌ها و روابط میان افراد چگونه اعتماد، همکاری و هماهنگی جمعی را شکل می‌دهند (محمدنژاددوین و سلیمانی، ۱۳۹۹؛ فتحی، مولایی و لطفی، ۱۳۹۹). رابرت پوتنام^۱، در نظریه خود بر اهمیت تعاملات مستمر و صمیمانه در ایجاد اعتماد اجتماعی تأکید می‌کند. از دیدگاه او، خانواده نخستین شبکه اجتماعی است که اعضای آن با تعامل روزمره و حمایت متقابل، پایه‌های اعتماد و همکاری را شکل می‌دهند. سرمایه اجتماعی تنها محدود به وجود شبکه‌ها نیست، بلکه کیفیت این شبکه‌ها و اعتماد متقابل میان اعضا نیز اهمیت دارد. پیتر کلمن^۲، معتقد است که اعتماد و هنجارهای مشترک در روابط اجتماعی، بستر لازم برای هماهنگی و عمل جمعی را فراهم می‌کنند. در فضای خانوادگی، ارتباطات صمیمانه و قابل اعتماد، انتقال ارزش‌ها و هنجارها و تقویت انسجام خانواده را ممکن می‌سازد (Masnawati & Masfufah, 2023). تئوری دل‌بستگی بر این اصل تأکید دارد که روابط عاطفی پایدار و پاسخ‌گویی به نیازهای روانی افراد، پایه امنیت و سلامت روانی را شکل می‌دهد. جان بالبی^۳، بر آن است که دل‌بستگی

^۱ Robert Putnam

^۲ James Coleman

^۳ John Bowlby

ایمن در کودکی، توانایی ایجاد روابط صمیمانه و اعتمادآمیز در بزرگسالی را تعیین می‌کند. در خانواده، رابطه‌ای که بر محبت، توجه و درک متقابل استوار باشد، بنیان دل‌بستگی ایمن را ایجاد می‌کند و امنیت روانی اعضا را تضمین می‌کند. فیلیپ میکولینسر^۴ و مارشا شاور^۵، توسعه‌دهندگان مدرن نظریه دل‌بستگی هستند و نشان داده‌اند که دل‌بستگی ایمن، توانایی تنظیم هیجان، اعتماد و همدلی را در روابط بزرگسالان تقویت می‌کند (میرزایی و دلاور، ۱۴۰۱؛ بگی و حسینی، ۱۴۰۰). صمیمیت و توجه متقابل در خانواده، نه تنها احساس تعلق و امنیت ایجاد می‌کند، بلکه مهارت‌های میان‌فردی و توانایی مواجهه با چالش‌های زندگی را نیز ارتقاء می‌دهد. خانواده به‌عنوان نخستین محیط اجتماعی، نقش حیاتی در شکل‌گیری سبک‌های تعامل و ابراز عاطفه دارد. دل‌بستگی ایمن به اعضا امکان می‌دهد هم نیازهای خود را مطرح کنند و هم پاسخ به نیازهای دیگران را یاد بگیرند. صمیمیت و دل‌بستگی سالم، ستون روابط خانوادگی است و پایه‌ای برای تعاملات مؤثر، حمایت متقابل و انسجام روانی اعضای خانواده ایجاد می‌کند (مزینانی، همتی و همتی، ۱۴۰۳؛ کاکویی‌دینکی، ۱۴۰۰). تئوری خودتعیین‌گری بر این اصل تأکید دارد که انگیزش انسانی زمانی پایدار و مؤثر است که نیازهای روان‌شناختی پایه‌ای شامل خودمختاری، شایستگی و ارتباط برآورده شوند. /دوارد دسی^۶ و ریچارد رایان^۷، معتقدند که افراد وقتی بتوانند انتخاب‌های خود را آزادانه انجام دهند و احساس شایستگی کنند، انگیزه درونی قوی و رفتارهای هدفمند نشان می‌دهند. این مفهوم در روابط خانوادگی اهمیت دارد، زیرا حفظ استقلال و توان تصمیم‌گیری اعضا، رشد فردی و تعادل روانی آن‌ها را تسهیل می‌کند. از منظر نظریه خودتعیین‌گری، عدم توجه به نیازهای استقلال و شایستگی می‌تواند منجر به کاهش انگیزه درونی و وابستگی بیش‌ازحد شود. حمایت متعادل که احترام به خودمختاری و رشد فردی را دربر داشته باشد، نه تنها منجر به توسعه شخصیتی اعضا می‌شود، بلکه به حفظ پایداری و انسجام خانواده کمک می‌کند (Tan, Scott & Edwards, 2020). نظریه سیستم‌های خانواده، خانواده را به‌عنوان یک سیستم پویا و چندلایه می‌بیند که عملکرد سالم آن وابسته به تعاملات متقابل و مدیریت مناسب مرزهاست. موریس بوون^۸ بیان می‌کند که حفظ تمایز فردی در عین وابستگی متقابل، کلید انسجام و کارکرد مؤثر سیستم خانوادگی است. خانواده باید مرزهای واضح و منعطفی بین اعضا و زیرسیستم‌ها ایجاد کند تا هم ارتباط نزدیک حفظ شود و هم استقلال فردی تضمین گردد. ارتباطات خانواده نه تنها وسیله تبادل اطلاعات، بلکه ابزار تنظیم تعارض و حفظ تعادل است. بر باور پل واتزلویک^۹، الگوهای ارتباطی غیرمستقیم یا مبتنی بر تعارف می‌توانند مانع بیان صریح نیازها و ایجاد روابط حمایتی سالم شوند (Bengtson & Roberts, 2000; Cohen & Wills, 1985; Conger & Conger, 2002; Cropanzano & Mitchell, 2005).

مواد و روش تحقیق

این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوا طراحی شد تا تجربیات زیسته نسل‌های دهه‌های ۶۰ و ۷۰ شمسی در زمینه روابط حمایتی خانوادگی بررسی شود. روش تحلیلی پژوهش به صورت استقرایی و با هدف کشف الگوهای معنایی نهفته در داده‌ها تدوین گردید، به‌طوری که امکان شناسایی ابعاد پنهان و چندوجهی پدیده مورد مطالعه فراهم شود. جامعه آماری پژوهش شامل شهروندان متأهل ساکن تهران با دامنه سنی ۲۵ تا ۴۰ سال بود که براساس روش نمونه‌گیری هدفمند با حداکثر تنوع انتخاب شدند. معیارهای گزینش مشارکت‌کنندگان شامل داشتن تجربه زیسته غنی در روابط حمایتی بین‌نسلی، توانایی بیان عمیق تجربیات شخصی و تنوع در ویژگی‌های دموگرافیک مانند سن، جنسیت و وضعیت اقتصادی-اجتماعی بود. فرایند نمونه‌گیری در دو مرحله اصلی انجام شد. در مرحله اول، مشارکت‌کنندگان براساس معیارهای تعیین‌شده انتخاب شدند و در مرحله دوم، با پیشرفت تحلیل داده‌ها، نمونه‌گیری به صورت نظری و مبتنی بر مفاهیم در حال ظهور ادامه یافت تا به نقطه اشباع نظری رسید؛ یعنی زمانی که داده‌های جدید نتوانستند ابعاد تازه‌ای به یافته‌ها بیفزایند. حجم نمونه نهایی شامل ۱۷ مشارکت‌کننده (۱۲ زن و ۵ مرد) بود برپایه (جدول ۱). تا حصول اشباع نظری ادامه یافت. این رویکرد نمونه‌گیری ضمن فراهم آوردن انعطاف‌پذیری در روند پژوهش، عمق و غنای بالایی از داده‌ها را

^۴ Philip R. Mikulincer

^۵ Mario Shaver

^۶ Edward L. Deci

^۷ Richard M. Ryan

^۸ Murray Bowen

^۹ Paul Watzlawick

تأمین کرده و از طریق پوشش جامع ابعاد کلیدی پدیده مورد مطالعه، اعتبار درونی پژوهش را تقویت نمود. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته عمیق با مدت زمان ۶۰ تا ۹۰ دقیقه بود که امکان کاوش جامع و دقیق در تجارب مشارکت‌کنندگان را فراهم کرد. این روش، بررسی هم‌زمان عوامل عینی مانند محدودیت‌های اقتصادی و مسکن و نیز عوامل ذهنی نظیر انتظارات و تفاسیر فردی را در چارچوبی نظام‌مند ممکن ساخت. برای ارتقای روایی پژوهش، از بازبینی توسط همتا و بازخوردهای مشارکت‌کنندگان بهره گرفته شد. همچنین، با به‌کارگیری مثلث‌سازی در روش‌های جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، امکان شناسایی لایه‌های عمیق معنایی تجربیات زیسته فراهم شد و اعتبار علمی یافته‌ها به‌نحو مطلوب تضمین گردید.

جدول ۲. اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

مشارکت‌کننده	جنسیت	سن	وضعیت تاهل	تعداد فرزند	تحصیلات	شغل
۱	زن	۳۷	متاهل	۳	کارشناسی‌ارشد	خانه‌دار
۲	زن	۳۹	متاهل	۳	کارشناسی‌ارشد	کارمند
۳	مرد	۳۱	متاهل	۱	کارشناسی‌ارشد	آزاد
۴	زن	۳۷	متاهل	۱	دکتری	دانشجو
۵	زن	۳۵	متاهل	۲	دکتری	دانشجو
۶	زن	۴۴	متاهل	۲	دیپلم	خانه‌دار
۷	زن	۳۵	متاهل	۰	کارشناسی‌ارشد	کارمند
۸	زن	۳۸	متاهل	۲	دیپلم	خانه‌دار
۹	زن	۳۹	متاهل	۰	کارشناسی‌ارشد	کارمند
۱۰	زن	۳۹	متاهل	۲	کارشناسی	خانه‌دار
۱۱	زن	۳۸	متاهل	۲	کارشناسی‌ارشد	خانه‌دار
۱۲	زن	۳۳	متاهل	۱	کارشناسی	خانه‌دار
۱۳	زن	۳۴	متاهل	۲	فوق‌دیپلم	مربی
۱۴	مرد	۲۸	متاهل	۰	فوق‌دیپلم	آزاد
۱۵	مرد	۲۹	متاهل	۳	کارشناسی	کارمند
۱۶	مرد	۴۰	متاهل	۰	کارشناسی‌ارشد	کارمند
۱۷	مرد	۲۹	متاهل	۳	کارشناسی‌ارشد	کارمند

بحث و یافته‌های تحقیق

در مرحله نخست تحلیل، ۳۹۶ کد اولیه از مصاحبه‌ها استخراج شد که پس از ادغام کدهای مشابه، ۱۹ زیرطبقه و ۴ طبقه اصلی شناسایی شدند که این طبقات نمایانگر عوامل تسهیلگر حمایت خانوادگی در نسل‌های مورد مطالعه بودند برپایه (جدول ۲). این عوامل به‌گونه‌ای تعریف شدند که امکان ادغام هوشمندانه سنت و مدرنیته را در خدمت انسجام خانواده برای این نسل‌ها فراهم می‌آورند. ۴ طبقه اصلی شامل «ارتباط مؤثر و صمیمی»، «شفاف‌سازی نیازها»، «مدیریت کارآمد حمایت» و «عوامل محیطی» می‌باشند که درک و تجربه این عوامل توسط اعضای خانواده نقش کلیدی در کیفیت حمایت خانوادگی ایفاء می‌کند. با توجه به ماهیت و تعامل این طبقات که از داده‌های مشارکت‌کنندگان استخراج شد، کلیتی جامع تحت‌عنوان «ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل»، شکل گرفت. این مفهوم دلالت بر توانایی خانواده‌ها در ایجاد تعامل‌هایی دارد که مجموع توانایی‌ها، منابع و انرژی اعضا، بیش از جمع جبری توان فردی هر یک است. مدل ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل با ترکیب ۴ مؤلفه کلیدی ارتباط، شفافیت، حمایت و عوامل محیطی سازوکارهای تحکیم پیوندهای خویشاوندی را تبیین می‌کند. در سطح خرد، تقویت مهارت‌های ارتباطی و خودآگاهی فردی، بستر ساز تعاملات سازنده است. در سطح میانی، الگوهای تعاملی اثربخش از طریق بازخوردهای دوسویه و شفافیت در بیان نیازها شکل می‌گیرد و در سطح کلان، شبکه‌های حمایتی پایدار با توزیع هوشمند منابع و توجه به عوامل محیطی شکل می‌یابند. چرخه هم‌افزایی این سیستم به گونه‌ای عمل می‌کند که ارتباط شفاف منجر به حمایت هدفمند شده، حمایت مناسب، محیط خانوادگی را بهینه می‌سازد و محیط مساعد به نوبه خود پیوندهای عاطفی را تقویت می‌کند.

جدول ۲. طبقات و زیرطبقات عوامل تسهیلگر

طبقه اصلی	طبقات	زیرطبقات
ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل	ارتباط مؤثر و صمیمی	ارتباط مستمر درک متقابل ابراز عشق و محبت توجه به منافع متقابل
	شفاف‌سازی نیازها	ابراز نیاز آگاهی از نیاز کنار گذاشتن تعارفات
	مدیریت کارآمد حمایت	حفظ استقلال حفظ عزت‌نفس عدم دخالت انتقال ندادن اختلافات سایر عوامل
	عوامل محیطی	نزدیکی جغرافیایی امکانات رفت‌وآمد دسترسی به حمایتگر

مطابق (جدول ۲)، می‌توان «ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل»، را چنین تحلیل کرد:

- **ارتباط مؤثر و صمیمی**؛ به‌عنوان یکی از محوری‌ترین ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل، نقش بنیادینی در تسهیل روابط حمایتی خانوادگی ایفاء می‌کند. این طبقه، مجموعه‌ای از مؤلفه‌های درهم‌تنیده شامل ارتباط مستمر، درک متقابل، ابراز عشق و محبت و توجه به منافع متقابل را دربرمی‌گیرد که به‌واسطهٔ ماهیت مکمل خود، امکان شکل‌گیری روابط پایدار و حمایت‌گر را فراهم می‌سازند. این مؤلفه‌ها نه به‌صورت مستقل، بلکه در پیوندی نظام‌مند عمل کرده و کیفیت تعاملات خانوادگی را از سطح کارکردی به سطحی عاطفی و معنادار ارتقا می‌دهند. «ارتباط مستمر»، به حفظ تماس منظم و معنادار میان اعضای خانواده اشاره دارد و بستری برای تداوم آگاهی از وضعیت، نیازها و شرایط یکدیگر ایجاد می‌کند. این تداوم، امکان پیش‌بینی نیاز به حمایت و واکنش به‌موقع را فراهم می‌سازد. در امتداد آن «درک متقابل»، به توانایی فهم احساسات و انتظارات دیگری بدون اتکاء به بیان صریح همه نیازها اشاره دارد و تعامل را از حالت یک‌طرفه خارج می‌کند. ترکیب این دو مؤلفه، به شکل‌گیری تعاملات دوسویه و مبتنی بر همدلی منجر می‌شود که در آن، حمایت نه به‌صورت تحمیلی، بلکه هم‌سو با دریافت عاطفی طرف مقابل صورت می‌گیرد. «ابراز عشق و محبت»، فراتر از بیان کلامی، در قالب رفتارهای مراقبتی و پیام‌های ضمنی علاقه و تعهد نمود می‌یابد و نقش مهمی در ایجاد گرمی رابطه و کاهش فشارهای تعاملی دارد. «توجه به منافع متقابل»، به‌عنوان اصلی تنظیم‌گر، مانع از شکل‌گیری احساس نابرابری یا بهره‌کشی در روابط حمایتی می‌شود و توازن میان دادن و گرفتن را حفظ می‌کند. در مجموع، هم‌نشینی این مؤلفه‌ها، الگویی از ارتباط را شکل می‌دهد که در آن اعضای خانواده احساس امنیت روانی، ارزشمندی و تعلق دارند؛ الگویی که بستر اصلی پایداری حمایت خانوادگی و فعال‌سازی پیوندهای عاطفی ایمن را فراهم می‌آورد.

- **شفاف‌سازی نیازها**؛ یکی از ظرفیت‌های محوری در تسهیل حمایت خانوادگی است که از هم‌نشینی سه مؤلفه ابراز نیاز، آگاهی از نیاز و کنار گذاشتن تعارفات شکل می‌گیرد. این طبقه ناظر بر گذار روابط خانوادگی از تعاملات ضمنی، صوری و مبتنی بر حدس، به الگوی ارتباطی شفاف، نیازمحور و مبتنی بر گفت‌وگوی صادقانه است. شفاف‌سازی نیازها امکان هم‌ترازی انتظارات، کاهش سوءبرداشت‌ها و تنظیم واقع‌بینانه حمایت‌ها را فراهم می‌سازد. «ابراز نیاز»، به توانایی بیان صریح خواسته‌ها و کمبودها اشاره دارد و نقش کلیدی در جلوگیری از تحمیل، سوءتفاهم و حمایت‌های ناهماهنگ ایفاء می‌کند. این مؤلفه، حمایت را از حالت واکنشی یا حدسی خارج کرده و به کُنشی آگاهانه و متناسب با توان و شرایط حمایت‌گر تبدیل می‌سازد. در امتداد آن «آگاهی از نیاز»، به فرایند فعال تشخیص نیازهای عاطفی، روانی و عملی دیگری از طریق مشاهده، گوش‌دادن و همدلی اشاره دارد و امکان تنظیم رفتار حمایتی حتی در غیاب درخواست مستقیم را فراهم می‌کند. ترکیب این دو مؤلفه، شبکه‌ای از حساسیت متقابل را شکل می‌دهد که در آن حمایت نه

صرفاً پاسخ به درخواست، بلکه نتیجه فهم موقعیت است. «کنار گذاشتن تعارفات»، به عنوان بعدی تنظیم گر، ناظر بر عبور از الگوهای ارتباطی صوری و حفظ ظاهری روابط است و بستر لازم برای بیان نیازهای واقعی را ایجاد می کند. حذف تعارفات، روابط را از فشار هنجارهای غیر شفاف رها ساخته و امکان گفت و گوی مستقیم و مسئولانه را فراهم می آورد. در مجموع، شفاف سازی نیازها به عنوان سازوکاری بنیادین، روابط حمایتی خانوادگی را از سطح تعاملات محافظه کارانه به سطحی اصیل، امن و کارآمد ارتقاء می دهد و انسجام رابطه ای را تقویت می کند.

- **مدیریت کارآمد حمایت؛** به عنوان یکی از طبقات اصلی یافته ها، به مجموعه ای از اصول تنظیم گر اشاره دارد که کیفیت و اثربخشی حمایت خانوادگی را تعیین می کنند. این طبقه شامل مؤلفه هایی همچون حفظ استقلال، حفظ عزت نفس، عدم دخالت و انتقال ندادن اختلافات است که در کنار یکدیگر، چارچوبی برای تعادل میان وابستگی و خودمختاری ایجاد می کنند. مدیریت حمایت، نه در میزان کمک، بلکه در شیوه، زمان و حدود آن معنا می یابد. «حفظ استقلال»، ناظر بر به رسمیت شناختن حریم فردی و توان تصمیم گیری اعضاست و مانع از تبدیل حمایت به وابستگی می شود. در پیوند با آن، «حفظ عزت نفس»، بر طراحی شیوه های حمایتی تأکید دارد که حس کفایت، ارزشمندی و شأن فرد را تقویت کند. حمایت هایی که استقلال و عزت نفس را همزمان لحاظ می کنند، به جای تضعیف عاملیت، آن را بازتولید کرده و به خودکارآمدی فردی منجر می شوند. «عدم دخالت» و «انتقال ندادن اختلافات»، به عنوان دو مؤلفه مکمل، به مدیریت مرزهای ارتباطی در خانواده اشاره دارند. عدم دخالت، از نفوذ ناخواسته در تصمیمات شخصی جلوگیری می کند و انتقال ندادن اختلافات، مانع از تعمیم تعارضات زوجی یا فردی به کل سیستم خانواده می شود. هم نشینی این اصول، الگویی از حمایت را ترسیم می کند که در آن، خانواده همزمان نقش پشتیبان و احترام گذار به خودمختاری را ایفاء کرده و به بستری امن برای رشد فردی و جمعی تبدیل می شود.

- **عوامل محیطی؛** به عنوان بسترهای عینی و ساختاری، نقش تسهیل کننده مهمی در تحقق حمایت خانوادگی ایفاء می کنند. این طبقه شامل نزدیکی جغرافیایی، امکانات رفت و آمد و دسترسی به حمایت گر است که امکان عملیاتی شدن حمایت های عاطفی و ابزاری را فراهم می آورند. عوامل محیطی به تنهایی تولیدکننده حمایت نیستند، اما ظرفیت های ارتباطی و روان شناختی را به کُنش های واقعی تبدیل می کنند. «نزدیکی جغرافیایی»، امکان حضور به موقع، مراقبت عملی و واکنش سریع در موقعیت های نیاز را فراهم می سازد و شرط لازم بسیاری از اشکال حمایت مستقیم محسوب می شود. «امکانات رفت و آمد»، فاصله فیزیکی را کاهش داده و حتی در شرایط پراکندگی مکانی، تداوم تعامل و حمایت را ممکن می سازد. این مؤلفه، پیوند میان نزدیکی عاطفی و امکان حضور عملی را برقرار می کند. «دسترسی به حمایت گر»، به میزان امکان تماس مؤثر، مطمئن و به هنگام با منبع حمایت اشاره دارد و ابعاد فیزیکی و روانی را توأمان دربرمی گیرد. دسترسی پایدار، احساس اتکاء و امنیت را تقویت کرده و کارکرد حمایتی خانواده را تثبیت می کند. در مجموع، عوامل محیطی به عنوان زیر ساخت های ملموس، زمینه تحقق و پایداری حمایت خانوادگی را فراهم آورده و سایر مؤلفه های ارتباطی و مدیریتی را تقویت می نمایند.

جدول ۳. توزیع درصدی عوامل تسهیلگر حمایت خانوادگی براساس طبقات و زیرطبقات

طبقات اصلی	زیرطبقات	درصد
ارتباط مؤثر و صمیمی (۴۰٪)	ارتباط مستمر	۱۵
	درک متقابل	۱۰
	ابراز عشق و محبت	۱۰
	توجه به منافع متقابل	۵
شفاف سازی نیازها (۲۰٪)	ابراز نیاز	۸
	آگاهی از نیاز	۷
	کنار گذاشتن تعارفات	۵
	حفظ استقلال	۷
مدیریت کارآمد حمایت (۳۰٪)	حفظ عزت نفس	۶
	عدم دخالت	۵
	انتقال ندادن اختلافات	۴
	سایر عوامل	۸
	نزدیکی جغرافیایی	۶
عوامل محیطی (۱۰٪)	امکانات رفت و آمد	۴

مطابق (جدول ۳) ارتباط مؤثر و صمیمی با سهم ۴۰ درصد مهم‌ترین عامل تسهیلگر حمایت خانوادگی محسوب می‌شود، پس از آن مدیریت کارآمد حمایت با ۳۰ درصد و شفاف‌سازی نیازها با ۲۰ درصد قرار دارند و درنهایت عوامل محیطی با ۱۰ درصد نقش مکمل اما اثرگذار در تقویت فرآیند حمایت خانوادگی ایفاء می‌کنند.

در تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده، پس از تلفیق کدهای مشابه، درنهایت در قالب ۱۲ زیرطبقه و ۲ طبقه اصلی سازمان‌دهی شدند که این زیرطبقات نمایانگر عوامل بازدارنده حمایت خانوادگی بودند. در این مطالعه، عوامل بازدارنده به مجموعه عواملی اطلاق می‌شوند که در فرایند تعاملات حمایتی خانواده اختلال ایجاد نموده و مانع شکل‌گیری روابط مؤثر و کارآمد بین اعضا می‌گردند. این عوامل در دو طبقه اصلی «ترس‌های درک‌شده» و «تفاوت‌های نسلی»، دسته‌بندی شدند. با توجه به ماهیت درهم‌تنیده و نقش مکمل این ۲ طبقه و بر مبنای داده‌های مشترک مشارکت‌کنندگان، این عوامل بازدارنده در قالب یک مفهوم محوری فراگیر به نام «زنجیره‌های نامرئی استقلال»، مفهوم‌پردازی شدند. این مفهوم به توصیف مجموعه‌ای از عوامل پیچیده و غالباً پنهان می‌پردازد که به‌طور غیرمستقیم خودمختاری و استقلال عمل فرد را در بستر خانواده محدود می‌کنند. این «زنجیره‌ها»، اگرچه ممکن است با قصد و نیت حمایت آغاز شوند، ولی درنهایت می‌توانند به موانعی جدی برای رشد فردی و عملکرد سالم سیستم خانواده تبدیل گردند. از یک سو، این زنجیره‌های نامرئی ریشه در «ترس‌های درک‌شده»، اعضای خانواده دارند که ممکن است شامل ترس از قضاوت، ترس از دست‌دادن حمایت، یا ترس از تغییر نقش‌ها باشد. از سوی دیگر، این پدیده متأثر از «تفاوت‌های نسلی»، است که خود را در شکاف ارزشی، اختلاف در سبک زندگی و تفاوت در انتظارات میان نسل‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۴. طبقات و زیر طبقات عوامل بازدارنده

طبقه اصلی	طبقات	زیرطبقات
زنجیره‌های نامرئی استقلال	ترس درک‌شده از دخالت	حمایت بیش از حد حمایت نابجا نزدیکی زیاد عدم ابراز نیازها سایر عوامل
	تفاوت‌های نسلی	اختلاف نظر تعارفات تفاوت فرهنگی خانواده

مطابق (جدول ۴)، می‌توان «زنجیره‌های نامرئی استقلال»، را چنین تحلیل کرد:

– **ترس درک‌شده از دخالت:** یکی از مهم‌ترین سازوکارهای بازدارنده در شکل‌گیری حمایت خانوادگی است که در قالب الگوهای رفتاری متنوعی بروز می‌یابد. این ترس، که ریشه در اضطراب از دست دادن استقلال، کنترل یا مرزهای فردی دارد، به رفتارهایی منجر می‌شود که علی‌رغم نیت حمایتی، کارکردی محدودکننده پیدا می‌کنند. حمایت بیش از حد، حمایت نابجا، نزدیکی بیش از اندازه، عدم ابراز نیازها و سایر عوامل مرتبط، همگی ذیل این طبقه مفهومی قابل‌تبیین هستند. «حمایت بیش از حد» و «حمایت نابجا»، زمانی شکل می‌گیرند که مداخله خانوادگی از حد تسهیل‌گری عبور کرده و به جای تقویت عاملیت فردی، رشد و استقلال را مختل می‌سازد. در این وضعیت، حمایت به جای توانمندسازی، به کنترل یا وابستگی ناخواسته منجر می‌شود. «نزدیکی بیش از حد»، بیانگر فروپاشی مرزهای سالم روانی در خانواده است الگویی که صمیمیت را به قیمت تضعیف استقلال بازتولید می‌کند و امکان تصمیم‌گیری مستقل را کاهش می‌دهد. «عدم ابراز نیازها»، نیز به عنوان پیامد غیرمستقیم ترس از دخالت، نقش بازدارنده مهمی ایفاء می‌کند. در چنین شرایطی، افراد به منظور پیشگیری از سوءبرداشت، قضاوت یا مداخله، از بیان نیازهای واقعی خود اجتناب می‌کنند و این امر چرخه‌ای از حمایت‌های ناکارآمد یا ناپیدا ایجاد می‌نماید. در مجموع، این الگوهای رفتاری به مثابه «زنجیره‌های نامرئی»، استقلال اعضای خانواده را محدود کرده و کیفیت حمایت خانوادگی را به‌طور پنهان تضعیف می‌کنند.

– تفاوت‌های نسلی؛ یکی دیگر از طبقات اصلی عوامل بازدارنده، به شکاف‌های ارزشی، نگرشی و فرهنگی میان نسل‌ها اشاره دارد که در صورت مدیریت نامناسب، مانع شکل‌گیری حمایت مؤثر می‌شود. این طبقه شامل اختلاف نظر، تعارفات افراطی و تفاوت‌های فرهنگی خانواده‌هاست که هر یک می‌تواند به‌تنهایی یا در تعامل با یکدیگر، ارتباط صریح و حمایتی را مختل سازد. «اختلاف نظر»، پدیده‌ای طبیعی در روابط خانوادگی است، اما زمانی که فاقد سازوکارهای گفت‌وگوی سازنده باشد، به منبع تنش و فاصله تبدیل می‌شود. اختلافات حل‌نشده، به‌ویژه در موضوعات حساس زندگی مشترک، می‌تواند اعتماد متقابل را کاهش داده و تمایل به دریافت یا ارائه حمایت را محدود کنند. «تعارفات افراطی»، به‌عنوان الگوی ارتباطی غیر شفاف، مانع بیان صادقانه نیازها و انتظارات می‌شود و روابط را در سطحی صوری و محافظه‌کارانه نگه می‌دارد. «تفاوت‌های فرهنگی»، نیز ناظر بر تنوع در باورها، سبک‌های زندگی و هنجارهای رفتاری میان خانواده‌ها و نسل‌هاست. این تفاوت‌ها در صورت فقدان انعطاف‌پذیری و پذیرش متقابل، می‌تواند به سوءتفاهم و گسست ارتباطی بینجامد. در جمع‌بندی، تفاوت‌های نسلی نه ذاتاً بازدارنده، بلکه در صورت مدیریت نادرست، به زنجیره‌هایی نامرئی تبدیل می‌شوند که جریان حمایت خانوادگی را محدود می‌کنند. مدیریت سازنده این تفاوت‌ها، شرط لازم برای تبدیل تنوع نسلی به منبع پویایی و انسجام خانواده است.

جدول ۵. توزیع درصدی عوامل بازدارنده حمایت خانوادگی براساس طبقات و زیرطبقات

طبقات اصلی	زیر طبقات	درصد
ترس درک‌شده از دخالت (۷۱/۲۸٪)	حمایت بیش از حد	۱۹/۵
	عدم ابراز نیازها	۱۲/۷۷
	حمایت ناپجا	۱۱/۷
	نزدیکی زیاد	۹/۵۷
	سایر	۱۷/۷۴
تفاوت‌های نسلی (۲۸/۷۲٪)	اختلاف نظر	۱۴/۸۹
	تعارفات	۸/۵۱
	تفاوت فرهنگی خانواده	۶/۳۸

مطابق (جدول ۵)، ترس درک شده از دخالت با سهم ۷۱/۲۸ درصد مهمترین عامل بازدارنده حمایت خانوادگی است که بیشترین فراوانی آن به «حمایت بیش از حد» و «سایر عوامل»، اختصاص دارد، درحالی‌که تفاوت‌های نسلی با ۲۸/۷۲ درصد در مرتبه بعدی قرار گرفته و در این میان «اختلاف نظر»، بیشترین نقش را در تضعیف پویایی حمایت خانوادگی ایفاء می‌کند.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

پژوهش حاضر با تمرکز بر تجربه زیسته نسل متولد دهه‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ شمسی در شهر تهران، نشان داد که حمایت خانوادگی در این نسل نه در قالب تداوم ساده الگوهای سنتی و نه در گسست کامل از آن‌ها، بلکه در چارچوب نوعی بازآرایی هوشمندانه و انطباقی معنا می‌یابد. یافته‌ها حاکی از آن است که این نسل در حال شکل‌دهی به الگویی ترکیبی است که پیوندهای عاطفی، وفاداری خانوادگی و احترام بین‌نسلی را با ارزش‌هایی چون شفافیت ارتباطی، حفظ استقلال فردی و بازتعریف مرزهای حمایتی تلفیق می‌کند. این پویایی در قالب دو سازه مفهومی «ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل» به‌عنوان نیروهای تسهیل‌گر و «زنجیره‌های نامرئی استقلال»، به‌عنوان نیروهای بازدارنده، صورت‌بندی نظری شد. در سطح تحلیلی، ظرفیت‌های هم‌افزایی تعامل نشان می‌دهند که حمایت خانوادگی زمانی کارآمد و توانمند ساز است که بر ارتباط صمیمی و مستمر، ابراز محبت آگاهانه، شفاف‌سازی نیازها، احترام به استقلال و مدیریت غیرمداخله‌گرانه استوار باشد. این مؤلفه‌ها بیانگر گذار تدریجی خانواده از الگوهای عمودی و اقتدارمحور به سمت روابط افقی‌تر، مبتنی بر گفت‌وگو، عدالت ادراک شده و مبادله متقابل هستند. در مقابل، زنجیره‌های نامرئی استقلال نشان می‌دهند که حمایت، در صورت عبور از مرزهای سالم، می‌تواند به عاملی محدودکننده بدل شود؛ به‌گونه‌ای که حمایت افراطی، حمایت نابجا، نزدیکی بیش از حد، تعارفات افراطی، عدم ابراز نیازها و تفاوت‌های نسلی حل‌نشده، به تضعیف خودمختاری، فرسایش سرمایه عاطفی و گسست تدریجی تعاملات حمایتی منجر می‌شوند. برآیند این یافته‌ها نشان می‌دهد که نظام خانواده در این نسل بر یک طیف پویا میان دو قطب مثبت و منفی در نوسان است. در قطب مثبت، مدیریت آگاهانه تنش میان وابستگی عاطفی و استقلال فردی، خانواده را

به‌سوی انسجام ارگانیک، تاب‌آوری روانی و رشد متقابل سوق می‌دهد. درحالی‌که در قطب منفی، غلبه الگوهای ناکارآمد حمایتی و مدیریت نادرست تعارض، زمینه‌ساز شکنندگی روابط، استرس مزمن و کاهش کارکرد حمایتی خانواده می‌شود. در این میان، نسل میانی نقشی محوری ایفاء می‌کند؛ نسلی که به‌مثابه پل ارتباطی میان ارزش‌های سنتی و الزامات زندگی مدرن، مسئولیت اصلی تنظیم مرزها، ترجمه انتظارات و مدیریت تعارضات بین‌نسلی را بر عهده دارد. از منظر نظری، چارچوب مفهومی ارائه شده در این پژوهش با تفکیک هم‌زمان وجوه توانمندساز و محدودکننده حمایت خانوادگی، امکان فهمی غیرتقلیل‌گرایانه از روابط بین‌نسلی را فراهم می‌آورد و می‌تواند به‌عنوان مبنایی تحلیلی در مطالعات خانواده، حمایت اجتماعی و دگرگونی‌های فرهنگی مورد استفاده قرار گیرد. با این حال، تمرکز پژوهش بر نمونه‌ای خاص از متأهلان تهرانی و ماهیت کیفی داده‌ها، تعمیم‌پذیری نتایج را محدود می‌سازد و شرایط خاص اجتماعی و زمانی پژوهش نیز بر تجربه مشارکت‌کنندگان اثرگذار بوده است. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با بهره‌گیری از روش‌های طولی و رویکردهای ترکیبی، این چارچوب را در گروه‌های جمعیتی متنوع‌تر آزمون کنند و به‌طور خاص به نقش فناوری‌های دیجیتال، تحولات سبک زندگی و دگرپرسی ارزش‌های خانوادگی در بازتعریف حمایت بین‌نسلی بپردازند. درنهایت، تبدیل این یافته‌ها به مداخلات عملی، آموزش مهارت‌های ارتباطی و طراحی برنامه‌های مشاوره خانواده می‌تواند گامی مؤثر در جهت تقویت انسجام، سلامت روان و پایداری نظام خانواده در بستر در حال تغییر جامعه ایران باشد.

منابع

- اسدی‌منش، زهرا. کهن‌سال، لاله. شعبانی، مهلا. خسروبیگی، مژگان و بخشیان، فرشته. (۱۴۰۳). *پیش‌بینی شدت علائم افسردگی پس از زایمان براساس تعارضات زناتسویی، سابقه افسردگی پیش از بارداری و حمایت خانوادگی*. رویش روان‌شناسی. ۱۳ (۱۰: ۱۰۳)، ۲۴۱-۲۵۰.
- بگی، میلاد و حسینی، حاتم. (۱۴۰۰). *تفاوت‌های نسل‌های نسل در نگرش نسبت به طلاق در ایران: کاربرد الگوی چند سطحی*. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۰ (۳: ۴۳)، ۲۳-۴۴.
- توحیدی‌ثانی، امین. نعیمی، ابراهیم و خدادادی‌سنگده، جواد. (۱۴۰۱). *بررسی کیفی نقش تعامل‌های خانوادگی در شکل‌گیری تاب‌آوری دانش‌آموزان*. رویش روان‌شناسی، ۱۱ (۱۰: ۷۹)، ۱۳-۲۴.
- سبزه‌ای، محمدتقی. بگی، میلاد. مبارکی، محمد و افشارکهن، جواد. (۱۴۰۳). *تحلیل جامعه‌شناختی روند تحولات ساختاری خانواده ایرانی در پنج دهه گذشته (۱۳۹۵-۱۳۴۵) پیش‌بینی روند تحولات آینده*. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۳ (۴: ۴۷)، ۱۱۷-۱۴۲.
- فتحی، ابراهیم. مولایی، صادق و لطفی، میثم. (۱۳۹۹). *فرا تحلیل علل جامعه شناختی گرایش به طلاق در ایران در بازه زمانی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۹۶*. پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، ۱۸ (۱)، ۹۷-۱۲۸.
- کاکویی‌دینکی، عیسی. (۱۴۰۰). *پایداری اجتماعی*. ویراستار: حسین مصلحتی کوجصفهانی، به اندیش.
- محمدنژاددوین، عارفه و سلیمانی، اسماعیل. (۱۳۹۹). *بررسی نقش تمییزی وقایع استرس‌زای زندگی و حمایت خانوادگی در تبیین آمادگی به اعتیاد در دانشجویان دانشگاه ارومیه*. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱۰ (۳۴: ۳۳-۴۴).
- مزینانی، علیرضا. همتی، صمد و همتی، مهدی. (۱۴۰۳). *بازشناسی مفهوم پایداری اجتماعی در شهر مهاباد*.
- میرزایی، فرشته و دلاور، علی. (۱۴۰۱). *نقش تعدیل‌کننده تاب‌آوری فردی و خانوادگی در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده و سلامت عمومی در زنان ناباور*. پرستار و پزشک در رزم، ۱۰ (۳۵: ۲۶-۳۵).
- میرمحمدتبار، سیدامیر و محمدی‌جلالی‌فراهانی، مجتبی. (۱۴۰۳). *بررسی رابطه حمایت، دین‌داری و کنترل خانواده با آسیب‌های خانوادگی فضای مجازی (مورد مطالعه دانش‌آموزان دختر شهر اراک)*. مطالعات فرهنگ-ارتباطات، ۲۵ (۶۸: ۱۰۰)، ۲۰۷-۲۳۳.
- نجاری، فرانک. یوسفی، صادق و نامور، هومن. (۱۴۰۳). *تأثیر حمایت اجتماعی ادراک شده و تغییرات زندگی خانوادگی بر تفکر انتقادی با نقش میانجیگری بنیان‌های اخلاقی*. پویایی‌های روان‌شناختی در اختلال‌های خلقی، ۳ (۲)، ۵۷-۷۰.
- Bengtson, V.L., & Roberts, R.E.L. (2000). *Intergenerational Solidarity Snd Conflict*. Marriage And Family, 62(2), 356-376.
- Cohen, S., & Wills, T.A. (1985). *Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis*. Psychological Bulletin, 98(2), 310-357.
- Conger, R.D., & Conger, K.J. (2002). *Resilience In Midwestern Families: Selected Findings From The First Decade Of A Prospective, Longitudinal Study*. Marriage and Family, 64(2), 361-373.

- Cropanzano, R., & Mitchell, M.S. (2005). *Social Exchange Theory: An Interdisciplinary Review*. Management, 31(6), 874-900.
- Devaney, C., Christiansen, Ø., Holzer, J., MacDonald, M., Matias, M., & Salamon, E. (2023). *Child, Parent Or Family? Applying A Systemic Lens To The Conceptualisations Of Family Support In Europe*. European Journal of Social Work, 26 (2), 335-347.
- Dos Santos, R., Burgund Isakov, A., Martins, C., Antunes, A.P., Zegarac, N., & Nunes, C. (2024). *Professional Skills In Family Support: A Systematic Review*. Social Sciences, 13(176), 1-35.
- Fingerman, K.L., Huo, M., & Birditt, K.S. (2020). *Mothers, Fathers, Daughters, And Sons: Gender Differences In Adults' Intergenerational Ties*. Family Issues, 41(9), 1597-1625.
- Fosco, G.M., & Lydon-Staley, D.M. (2020). *A Within-Family Examination Of The Interpersonal Antecedents Of Emotion Regulation Processes*. Family Psychology, 34(6), 699-709.
- Joussemet, M., Mageau, G.A., & Koestner, R. (2018). *Promoting Optimal Parenting And Children's Mental Health: A Critical Assessment Of Controlling Parenting Interventions*. Current Opinion in Psychology, 21, 95-99.
- Masnawati, E., & Masfufah, M. (2023). *Family Support And Early Childhood Education: A Qualitative Perspective*. Service Science, Management, Engineering, And Technology, 3(2), 32-37.
- Tan, P.L., Scott, J., & Edwards, B. (2020). *Too Close For Comfort? Impact Of Residential Crowding On Family Relationships During COVID-19*. European Journal Of Population, 38(3), 533-556.